

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

ZAMANIN DÖNGÜSÜNDE KAYIP BELLEK

Sözcük Sayısı: 4000

Kategori: Cat 1

Araştırma Sorusu: Nermin Yıldırım'ın *Rüyalar Anlatılmaz* romanında döngüsel zaman kurgusunun unutma ve hafıza arasındaki ilişkiyi nasıl yansıttığının incelenmesi.

Mayıs 2026

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	2
HATIRLANAN GEÇMİŞ	6
BASTIRILAN GEÇMİŞ.....	9
UNUTULAN GEÇMİŞ	12
SONUÇ	16
KAYNAKÇA.....	19

GİRİŞ

Rüyalar, insan zihninin gece boyunca kurduğu en kişisel anlatılardan biridir. Gün içinde yaşananların, bastırılanların, korkulanların ve arzulanların izleri çoğu zaman mantığın çizgilerine uymayan imgelerle örölü bir sahne düzeni içinde yeniden kurulmuş halde belirir. (Yılmaz, 2012) Bu yüzden rüya, yalnızca “görölen” bir şey değıl, aynı zamanda zihnin kendisini bir hikaye gibi örgütleme çabasının bir parçasıdır. Böylelikle rüya anlatıları, benliğin iç hikayesiyle ilişkilendirilir. Rüyalar benliğin geceleri yazdığı öyküler olarak düşünölür ve insanın kendini anlamasının yollarından biri bu iç hikayeyi bir anlatı olarak ele almaktır. Ancak bu yakınlık yüzünden rüya, her zaman kolayca dışarı aktarılmaz, mahremiyete dokunur ve dile dökölmesi zordur.

Rüyanın anlatıya dönüşmesindeki güçlük, yalnızca “utanma” ya da “anlam verememe” ile açıklanamaz, rüya dili de buna direnir. İmgeler üzerinden akan, duygusu yoğun, kesintili bir temsil biçimi, uyanık hayat mantığına çevrilmeye çalışıldığında çoğu zaman eksilir, yamulur ya da fazla anlam yüklenmiş bir şekle girer. Bu döngü aynı zamanda zaman algısını da değıştirir. Rüyada geçmiş ve şimdi, tek bir düzlemde karışabilir, yıllar tek bir sahneye sığabilir, bir an tekrar tekrar yaşanabilir. (Yılmaz, 2012) Dolayısıyla rüya, zamanı çizgisel ilerleyen bir hat olmaktan çıkarıp geri dönen, düğümlenen, bazen de aynı noktaya yeniden ulaşan bir halka gibi hissettirebilir. Edebi metinler de kırılan zaman kurgusunu metnin bir parçası haline getirerek anlatıyı şekillendirmek için işlevsel bir biçimde kullanır.

Bu bağlamda “unutma” meselesi, rüyanın hem nedeni hem sonucu gibi çalışır. Bazı rüyalar sabah olunca dağılır geriye sadece bir his, bir gölge, bazen de açıklanamayan bir tedirginlik kalır. Bazı rüyalar ise unutulmuş gibi görünse bile, bir çağrışımla tekrar belirir; bir

kokusu, bir kelime, bir ses, hatta başka bir rüya, daha eski bir rüyanın kapısını aralayabilir. Bu hatırlama-unutma ritmi, hafızanın sabit bir arşiv değil, seçen, saklayan, bastıran ve bazen de istemeden geri çağıran canlı bir süreç olduğunu düşündürür. Böyle bakıldığında rüya, hafızanın katmanlı işleyişini görünür kılan bir anlatı alanına dönüşür. Bilinçte tutulan anılar, bilinçdışına itilmiş parçalar ve tamamen kaybolmuş sanılan izler, rüyanın içinde farklı şekillerde dolaşabilir.

Edebiyat ise tam da bu döngüyü biçime dönüştürme gücüne sahiptir. Nermin Yıldırım'ın *Rüyalar Anlatılmaz* romanı, yalnızca rüyada “Ne oldu?”yu anlatmaz, hatırlamanın nasıl gerçekleştiğini, unutmanın nasıl bir boşluk ürettiğini, bastırmanın hangi biçimlerde geri döndüğünü de anlatır. Yazar, zaman kurgusunu kırarak, tekrarlar yaratarak, bilinç akışına yaklaşarak ya da rüya sahnelerini kurguya ekleyerek okuru doğrusal bir olay örgüsünün güvenliğinden çıkarır, okura hafızanın işleyişini yaşatır. Bu nedenle döngüsel zaman kurgusu, rüya temasının işlendiği metinlerde yalnızca estetik bir tercih değil, hafıza ve unutmanın ilişkisini gösterebilen yapısal bir araç olarak işler.

Bu çalışmanın odağı olan Nermin Yıldırım'ın *Rüyalar Anlatılmaz* romanı, rüya-hafıza-unutma üçgenini metni yapılandırmak için kullanılır. Romanda rüya; yalnızca araya serpiştirilmiş imgesel sahneler değil, anlatının ritmini, gerilim noktalarını ve geçmişe açılan kapıları belirleyen bir mekanizma haline gelir. Üstelik rüyanın anlatılmasına dair kültürel ve etik bir yasak da metnin içine yerleştirilir. Anlatıcı, çocukluğunda annesinden “rüyalar anlatılmaz” öğüdünü işitir, rüya anlatmanın “iyi olmadığı”, hatta “anlatılan kabusların gerçek olacağı” gibi uyarılarla rüyayı söze dökmenin tehlikesi vurgulanır. Aynı öğüdün ileride, anlatıcının “yıllar evvel anneme anlattığım rüya buydu” diye döndüğü kısımda, rüyanın çocuk hafızasına kilitlenen

bir görüntüye dönüşmesi dikkat çeker. Böylece roman, daha baştan rüyayı hem anlatının temel ilerleticisi hem de “saklanması gereken” bir mahrem alan olarak konumlar.

Metnin düğümlerinden biri, rüyanın yazıya geçirilmesiyle ortaya çıkar. Anlatıcı, rüyayı yazdıkça hem geri dönüşü olmayan bir kapı araladığını hem de unutmanın sağladığı “masumiyeti” kaybettiğini söyler. “Unutmanın bana verilmiş bir mükafat olduğunu bilemeden sarıldım bu katil deftere.” (Yıldırım, s.290) diyerek rüyayı kaydetmeyi, annesinden miras kalan “rüyalar anlatılmaz” buyruğunu çiğnemek ve unutmanın sağladığı korunmayı bozmak gibi yaşar. Buradaki ihlal rüyayı yalnızca hatırlamak değil onu yazıyla sabitleyip geri dönüşü olmayan bir şeye çevirmek, yani “hatırlamıyor olmanın masumiyetini” kendi elleri ile ortadan kaldırmaktır. Hemen ardından gelen cümleler, romanın unutma-hafıza ilişkisini nasıl kurduğunu neredeyse bir hüküm gibi açık eder. “Yaşanmışlar unutulur ama yazılmışlar asla!” (Yıldırım, s.291) ve “Rüyalar unutulur, günahlar hatırlanır.” (Yıldırım, s.291) Burada unutma, yokluk değil, geçici bir koruma, bir masumiyet perdesi gibi çalışır. Yazı ise bu perdeyi yırtar. Hatırlamayı kalıcılaştırır, belirsizi belirginleştirir, geçmişi şimdiye zorla taşır. Böylece romanın kurgusundaki zaman çizgisel bir şekilde ilerlemekten çıkar, montaj tekniğiyle metne yerleştirilen rüya günlüğü sayesinde döngüsel bir zaman kurgusu oluşturulur.

Bu doğrultuda tez, şu araştırma sorusuna odaklanır: “*Nermin Yıldırım’ın Rüyalar Anlatılmaz romanında döngüsel zaman kurgusu unutma ve hafıza arasındaki ilişkiyi nasıl yansıtır?*” Bu tez, romanı zaman kurgusu, tekrarlar, yazı motifi (rüya defteri) ve rüya sahnelerinin parçalı yapıları üzerinden irdelleyecektir. Amaç rüyaların ne anlama geldiğini açıklamak değil rüyanın romanda anıların geri geliş biçimini nasıl belirlediğini ve unutma-hatırlama gerilimini hangi anlatı araçları ile görünür kıldığını göstermektedir.

Roman, tekrarlayan rüyalar ve rüyayı yazıya geçirme eylemi aracılığıyla zamanı döngüsel bir biçimde kurar. Bu döngüsellik, hafızanın katmanlı yapısını (hatırlanan, bastırılan ve unutilan) görünür kılar ve unutmayı ‘silinme’ değil, bastırmayı mümkün kılan geçici bir masumiyet, perde olarak temsil eder. Böylece geçmiş, çizgisel bir geride kalmışlık olmaktan çıkar. Rüyalar ve çağrışımlar üzerinden tekrar tekrar şimdiye sızarak anlatıyı ve odak figürün benlik algısını belirler.

Romanın anlatısı, odak figür olan Eyüp’ün şimdiki zamanda tekrarlayan rüyaların yarattığı huzursuzlukla açılır ve geçmişe doğru rüyaların tetiklediği çağrışımlarla katlanır. Bu yapının kilit unsurlarından biri rüya defteridir. Rüyalar anlatılmaması gerek olarak Eyüp’e öğretilmişken bir noktadan sonra rüyalar yazıya taşınır ve metne montaj tekniği aracılığıyla yerleşen rüya defterinin sayfaları zamanı doğrusal akıtmak yerine geri kıvrıran bir düzen oluşturur. Öte yandan ana karakter olan Eyüp’ün rüyalarından kurtulmak amacıyla rüyalarını yazması ve kardeşi Müesser’in bu defterle kurduğu ilişki aile içi hatıraları, travmaları ve saklı kalanları görünür kılar. Böylece okur, karakterleri ve geçmişi doğrudan anlatım yerine defterin açtığı geri dönüşler üzerinden tanır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde rüyanın anlatı olarak doğası ve rüya anlatmanın ve aktarmanın güçlüğü, metnin içinde kurulan mahremiyet ve yasak üzerinden ortaya konacaktır. Ardından romanda hafızanın katmanlarının nasıl kurulduğu ve bu katmanların döngüsel zaman içinde nasıl birbirine bağlandığı incelenecektir. Sonraki bölümlerde rüya defteri, tekrar motifi ve rüya sahnelerinin yapısı üzerinden unutma ile hatırlama arasındaki gerilim izlenecek, sonuç bölümünde ise döngüsel zaman kurgusunun, romanın hafıza ve unutma anlayışını nasıl görünür kıldığı değerlendirilecektir.

HATIRLANAN GEÇMİŞ

Hatırlanan geçmiş, romanda yalnızca olay örgüsünü geriye doğru taşıyan bir bilgi deposu değil, döngüsel zaman kurgusunu sabitleyen, tekrarın yönünü belirleyen ve unutma ile hafıza arasındaki gerilimi görünür kılan bir katmandır. Döngüsel zamanın en ayırt edici yönü, anlatının düz bir çizgi halinde ilerlemek yerine belirli sahneler, cümlelere ve duygularla geri dönmesidir. Hatırlanan geçmiş, hem karakterlerin kendilerini konumlandığı bir referans alanı yaratır hem de rüyaların taşıdığı parçalı malzemeleri anlamlandırma girişimini mümkün kılar.

Bu bölümde hatırlanan geçmiş ile kastedilen, romanda bilinç düzeyinde geri çağrılabilen ve anlatıcının dilinde bir cümleye ya da tek bir sahneye kilitlenerek süreklilik kazanan anılardır. Özellikle çocuklukta işitilen buyruklar ve bazı odak sahneler, anlatıcının dönüşünde aynı duyguyu yeniden üreten sabit noktalar olarak çalışır.

Romanın başlangıçtaki çerçevesi bu işlevi açıkça kurar. Anlatıcı, çocukluk anısına yerleşmiş bir aile cümlesini tekrar ederek rüyayla ilişkisinin temelini belirler. “Unutma, ne görürsen gör kendine sakla; rüyalar anlatılmaz.” (Yıldırım, s.233) Bu cümle, rüyayı sosyal dolaşımdan çekip kişisel alana hapseden bir yasak haline döndürür, fakat aynı zamanda hatırlamayı da düzenler. Çünkü yasaklanan şey yalnızca rüyanın anlatılması değildir, rüyanın etrafında kurulacak anlamın da dışarıya taşması engellenir. Böylece rüya, bilinçte saklı kalan bir iç anlatı olur ve hatırlanan geçmişin en erken örneği olarak anlatıcının zihninde sabitlenir. Doktorun “O günkü rüyayı hatırlıyor musunuz?” (Yıldırım, s.233) sorusu hatırlama kavramını romanın merkezi problemi haline getirir. Asıl mesele, rüyayı hatırlamak değil, rüyanın hatırlanma biçimidir.

Bu noktada hatırlanan geçmişin döngüsel zamandaki rolü belirginleşir. Anlatıcı, yıllar sonra bile çocukluğunda gördüğü rüyanın izini sürer, hatırlama eylemi tek seferlik bir geri dönüş değil, tekrar eden bir geri çağırma haline gelir. Anlatıcının “Henüz tümüyle unutmadan evvel hatırlamaya çalıştığım o bulanık hatıra” (Yıldırım, s.290) ifadesi, hafızanın sabit ve net bir kayıt değil, unutmaya doğru kaydığını gösterir. Bu cümlede iki taraflı bir hareket vardır. Bir yandan hatıra hatırlanır, diğer yandan unutulma ihtimali hatırlamayı aceleci ve zorlayıcı bir duruma dönüştürür. Döngüsel zaman da burada devreye girer. Unutulma tehdidi, anlatıyı sürekli aynı başlangıç sahnesine geri iter. Böylece geçmiş, geride bırakılmış olmaktan çıkar, her seferinde yeniden kurulan bir şimdiye dönüşür.

Hatırlanan geçmişin aynı anılarla sabitlenmesi ise romanda çoğu kez bir cümle, bir imge ya da tek bir olay etrafında gerçekleşir. Anlatıcının “Bir sözüyle babamın cansız bedenini çocuk hafızama kilitlemişti annem” (Yıldırım, s.291) demesi, hatırlamanın içeriğinin nasıl donduğunu gösterir. Burada hatıra, ayrıntıların çoğalmasıyla değil, tek bir sözün, tek bir yorumun hafızayı mühürlemesiyle kalıcılaşır. Bu kalıcılık, döngüsel zamanın tekrar mantığını besler. Anlatı, aynı kilitli sahneye farklı zamanlarda farklı duygularla döner fakat sahnenin ana odağı değişmez. Dolayısıyla hatırlanan geçmiş, döngüsel zamanın içinde bir dönüş noktası işlevi görür. Roman, ilerledikçe yeni bilgiler açığa çıksa bile, bu çekirdek sahneler geri dönüşleri keskinleştiren sabit merkezler olarak kalır.

Hatırlanan geçmiş yalnızca anlatıcıda değil, Müesser’in Eyüp’ün defteriyle kurduğu ilişkide de benzer bir işleve sahiptir. Müesser’in “hatıralardan korkardı” demesi, hatırlamanın huzur veren bir bütünlük değil, çoğu zaman tehditkar bir alan olduğunu vurgular. Yine de Müesser, defteri okudukça, Eyüp’ün geçmişte tamamen kopmadığını gösteren küçük bir

ayrıntıya tutunur. Ablasının “menekşelerle konuştuğunu” bile hatırlar. Bu tür anılar, romanın döngüselliğinde özel bir yere sahiptir. Çünkü bunlar büyük itiraflar ya da dramatik açıklamalar değil aksine gündelik, kişisel, küçük hatırlama parçalarıdır. Bu küçük parçalar, karakterlerin birbirine bağlandığı görünmez ipleri açığa çıkarır. Eyüp’ün aileden uzaklaşmış gibi görünen hayatı, bu hatırlama kırıntısıyla yeniden aileye yakınlaşır. Döngüsel zaman, böylece büyük olayların tekrarıyla değil, küçük hatırlama işaretlerinin tekrar yüzeye çıkmasıyla kurulur.

Defterin kendisi de hatırlanan geçmişin yazıya dökülerek sabitlenmesi üzerinden zamanın döngüselliğini yoğunlaştırır. Müesser için “Sayfaları çevirdikçe kardeşine nüfuz ediyordu” (Yıldırım, s.299) derken, hatırlamanın pasif bir geriye bakış değil, okuyanı dönüştüren etkin bir süreç olduğunu ima eder. Dahası, Eyüp’ün hatırladıkça yazısının bozulması, hatırlamanın doğrusal bir olgunluk anlatısı üretmediğini gösterir. “Garipti, hatırladığı rüyalarla beraber yazısı bozulmuştu Eyüp’ün, sanki yazmayı ilk öğrendiği zamanlara dönmüştü.” (Yıldırım, s.299) Burada hatırlama, ilerletici değil geri döndürücüdür. Zaman, anının içeriğine göre geriye kıvrılır, beden ve dilin formu bile geçmişe döner. Bu, romanın döngüsel zamanını yalnızca tematik düzeyde değil, biçimsel düzeyde de destekler. Hatırlama, karakteri çocukluğa geri götüren bir hareket olarak temsil edilir.

Sonuç olarak hatırlanan geçmiş, romanda döngüsel zaman kurgusunun en görünür taşıyıcılarından biridir. Bir yandan belirli sahneleri ve cümleleri hafızaya kilitleyerek geri dönüşlere kaynak olur diğer yandan ise hatırlama eylemini kesintisiz bir geri çağırma haline getirerek zamanın düz çizgi halinde ilerlemesini bozar. Bu katman, unutma ve hafıza arasındaki ilişkinin ilk yüzünü oluşturur. Hafıza kurguda, bazı anıları korur ve sabitler fakat bu sabitleme, karakterleri aynı noktaya tekrar tekrar döndüren bir döngünün de başlangıcı olur.

BASTIRILAN GEÇMİŞ

Bastırılan geçmiş, *Rüyalar Anlatılmaz*'da yalnızca hatırlanmayan bir alan değildir aksine, hatırlamanın doğrudan yolunu kapatıp dolaylı yollar açan, bu yüzden de döngüsel zaman kurgusunu en güçlü biçimde besleyen hafıza katmanıdır. Hatırlanan geçmişte anılar bilinçli olarak çağrılabilir ve belirli bir çerçevede anlatıya yerleşebilirken, bastırılan geçmişte hatırlama iradesi zayıflar, hafıza kendisini açık, doğrusal bir hikaye olarak sunmaz. Bu katmanda geçmiş, rüya, bedensel duyum, tekrar eden duygu halleri ve anlatının ritmini bozan kırılmalar aracılığıyla geri gelir. Dolayısıyla bastırma, romanda tamamen unutma anlamına gelmez, daha çok geçmişin görünürlük biçimini değiştiren bir savunma düzeni olarak işlev görür. Bu savunma düzeni sürdükçe, zaman da doğrusal ilerlemek yerine aynı noktaların etrafında dönmeye başlar.

Bastırmanın en belirgin sonucu, rüyanın anlatı içindeki konumunda ortaya çıkar. Roman, rüyanın yalnızca görülen bir içerik olmadığını, kimi zaman görülenin silinip duygunun kaldığını özellikle vurgular. Anlatıcı, bazı sabahlar rüyayı hatırlayamadığını, fakat içindeki “kırıklıktan” rüya gördüğünü anladığını söyler. “kimi sabahlar içime peyda olan o kırıklıktan, hatırlamasam dahi onu görmüş olduğumu anlıyorum.” (Yıldırım, s.58) Bu cümle, bastırılan geçmişin çalışma biçimini okuyucuya açık eder. İçerik saklanmış, bilinç onu kelimelere çevirememiştir, ancak rüyanın bıraktığı iz bedende ve duyguda kalmıştır. Bastırılan geçmiş bu şekilde anlatılamayan ama hissedilen hale gelir. Döngüsel zaman kurgusu da tam burada devreye girer. Çünkü anlatı, kesin bilgi üzerinden ilerleyemez, bunun yerine aynı duygunun etrafında dönerek onun nedenini arar. Böylece geçmiş, çözülmemiş bir düğüm gibi, her dönüşte yeni bir çağrışımı tetikler.

Bastırma katmanı, rüyanın parçalı ve kırık bir dil üzerinden geri dönüşüyle güçlenir. Anlatıcı, bu kırıklığı somutlaştırmak için “kırık cam” imgesine başvurur.

Cam olurdu çizeceğim şey. Un ufak olmuş parçaları dört bir yana dağılmış bir bardak...

Daha doğrusu bardaktan geriye kalanlar. Ne komik, o parçaların her biri kendini bardak sanacak, fakat bardak bir daha asla var olmayacak. Evet, paramparça olmuş bir bardak nasıl hissederse aynen öyle hissediyorum kendimi. (Yıldırım, s.59)

Bu imge, bastırılan geçmişin temel özelliklerinden birini netleştirir. Geçmiş tek bir bütün halinde geri gelmez aksine dağılmış parçalar halinde, keskin ve zarar verici biçimde geri döner. İşte döngüsel zaman hissi burada somutlaşır. Bastırılan şey bir kez ortaya çıkıp kapanmaz, aynı acı sürekli yeniden üretilir ve anlatı, bu yeniden üretim ile içinde ilerler. Bastırılanlar bir kez ortaya çıkıp kapanmaz aynı acı döngüsel olarak yeniden üretilir. Romanda bu acı, çocukluk kaybı (babanın ölümü) ve aile içi suskunluğun rüyalar aracılığıyla geri dönmesi ile somutlaşır. Böylece zaman, olayların sırayla aktığı bir çizgi olmaktan çıkar, bastırılanın geri döndüğü noktalar etrafında dönen bir halka haline gelir.

Romanın bastırmaya dair en doğrudan ifadesi, rüya anlatmanın yasaklanmasıyla ilişkilidir. Annenin “Rüyalar anlatılmaz” buyruğu, rüyayı yalnızca mahrem alana itmez aynı zamanda rüyanın taşıdığı geçmiş malzemesini de susturur. “Unutma, ne görürsen gör kendine sakla” (Yıldırım, s.233) cümlesi, bastırmayı bir refleks ve korunma yöntemi haline getirir. Bu tür bir bastırma düzeninde geçmiş, konuşularak ve anlatılarak işlenmez, saklanır. Ancak roman, saklamanın sorunu çözmediğini, yalnızca geri dönüş biçimini ve zamanı değiştirdiğini gösterir. Bastırılan geçmiş, konuşulmadığı için yok olmaz, rüyalarda, duyguda ve metinde tekrar tekrar belirir. Bu nedenle bastırma, döngüsellüğün nedeni haline gelir. Böylelikle anlatı, çözülememiş sırların etrafında dolaşır.

Bastırılan geçmişin döngüsel zamanla ilişkisi, rüyanın yazıya geçirilmesiyle daha da keskinleşir. Romanda, rüyaların kayda alınması bir tür “açığa çıkarma” eylemi olarak

kurulmuştur fakat bu açığa çıkarma aynı zamanda yeni bir kırılmayı da beraberinde getirir. Eyüp'ün "rüyalarından kurtulmak" için onları yazması, bastırmanın çözülmesi gibi görünür ancak metin, yazının unutmayı imkansızlaştırdığını ve bastırılanın sürekli geri döneceği bir döngü başlattığını ima eder. Anlatıcının defterle ilişkisini anlatırken kullandığı dil bunu açıklar. "Unutmanın bana verilmiş bir mükafat olduğunu bilemeden saldırdım bu katil deftere. Hatırlamıyor olmanın masumiyetini katlettim." (Yıldırım, s.291) Bu alıntıda bastırma ve unutma, pasif bir eksiklik değil, korunma sağlayan bir "mükafat" olarak adlandırılır. Defter ise bu mükafatı bozan, bastırılanı açığa çıkaran bir araçtır. Burada döngüsel zamanın mantığı yeniden kurulur. Bastırılan açığa çıktıkça anlatı ilerlemez, geçmişe geri dönerek derinleşir. Defteri okumak, geçmişe geride bırakmak değil, onu tekrar tekrar şimdiye taşımaktır.

Roman bu fikri daha keskin bir karşıtlıkla pekiştirir. "Yaşanmışlar unutulur ama yazılmışlar asla!". (Yıldırım, s.291) Yazı, bastırmayı sürdüren sessizliği bozar fakat aynı zamanda bastırılanın geri dönüşünü kalıcılaştırır. Yaşanan bir şey, zamanla unutulabilir ya da bastırılabilir ancak yazıya dökülen şey sabit bir nesne haline gelir ve her okunuşta yeniden şimdi olur. Bu, döngüsel zaman kurgusunun metinsel karşılığıdır. Rüya defteri her açıldığında zaman yeniden başlar, geçmiş bir kez daha yaşanır. Üstelik roman, rüyaların unutulmasına karşı günahın hatırlanmasını koyarak bastırılan geçmişin etik ağırlığını işaret eder. Günah, dini bir terimden çok geçmişe dair suçluluğu ve saklanan yükü temsil eder. "Rüyalar unutulur, günahlar hatırlanır." (Yıldırım, s.291) Bu cümle okuyucuya, bastırılan geçmişin sıradan bir anı değil, hesabı kapanmamış bir yük taşıdığını düşündürür. Hesabı kapanmamış olan ise kapanmadığı için döner, romanın döngüsellliği burada tematik bir zorunluluk kazanır.

Sonuç olarak bastırılan geçmiş, romanda döngüsel zaman kurgusunun en yoğun katmanıdır. Çünkü bastırma, geçmişini ortadan kaldırmaz, onu doğrudan anlatıdan çekip rüya, duygu izi, tekrar ve yazı üzerinden hayat verir. Bu dolaşım kronolojik bir akış üretmek yerine aynı kırılmanın etrafında dönmeyi zorunlu kılar. Böylece unutma ile hafıza arasındaki ilişki, silmek ile hatırlamak ikilisinden çıkar. Bastırma aracılığıyla hem saklanan hem geri dönen bir yapı haline gelir.

UNUTULAN GEÇMİŞ

Romanda unutulmuş geçmiş yalnızca hatırlanamayan bir bilgi boşluğu değil karakterin bilincinden çekilmiş ama etkisi tamamen silinmemiş, uygun koşullarda yeniden ortaya çıkmaya meyilli bir hafıza katmanı olarak çalışır. Bu katmanın en belirgin özelliği ilk bakışta yokluk gibi görünmesidir. Anlatıcı bazı sahneleri açık seçik bir hatıra biçiminde değil belirsiz bir iz, içte kalan bir kırıklık ya da gündelik hayatın içine sızan açıklanamaz huzursuzluk olarak sezdiğini ima eder. Bu nedenle unutulmuş geçmiş doğrusal bir zaman çizgisinde geride bırakılmış ve tamamlanmış bir dönem gibi görülmez şimdiyi sürekli etkileyip geri çağırılmayı bekleyerek yaşar. Zamanın döngüselliliği de tam burada devreye girer. Geçmiş bitmiş sayılmaz aksine yeterince bastırıldığında ya da konuşulmadığında, bir sonraki dönüşte daha sert biçimde geri gelir. Unutmanın yarattığı sessizlik kapanış üretmek yerine ertelenmiş bir geri dönüş zemin hazırlar.

Roman unutmayı kronolojik çizgisinin sonucu olarak vermez. Karakterlerin zihni kimi anları tamamen silmiş gibi görünse de roman bu silinmişlik hissini vurgulayan bir düzen kurar. Döngüsel zaman kurgusu geçmişini geride kalmış bir nokta olmaktan çıkarıp bugünle temas eder hale gelir. Bu üretim çoğu zaman bilinçli bir hatırlama girişiminden değil hatırlayamama

durumunun kendisinden doğar. Doktorun sorusu ve anlatıcının tepkisi bu mekanizmayı yoğun bir biçimde açar. “ ‘O günkü rüyayı hatırlıyor musunuz?’ Kendimi tutamayıp güldüm.” (Yıldırım, s.233) Bu gülüş, sadece bir şeyin hatırlanamadığını değil hatırlamanın ciddiyetinden bilinçli biçimde uzaklaşıldığını düşündürür. Böylece unutilan geçmiş hatırlanamayan içeriğin çevresinde oluşan bir tavıra, bir mesafeye ve hatta bir savunmaya dönüşür. Metnin döngüsel zamanı da bu mesafeyi de kırmak için çalışır. Çünkü anlatı hatırlamayı doğrusal bir ilerleme gibi değil geri dönüşlerle genişleyen bir yüzleşme gibi kurar.

Unutilan geçmişin geri gelmesi romanda tek bir anı gibi değil parçalı ve bulanık izler halinde gerçekleşir. Anlatıcının yıllar öncesine ait bir rüyayı tarif ederken kullandığı dil bu parçalanmayı doğrudan görünür kılar. “Henüz tümüyle unutmadan evvel hatırlamaya çalıştığım o bulanık hatıra.” (Yıldırım, s.290) Burada dikkat çekici olan hatıranın netliği değil unutmanın eşiğinde tutulmaya çalışılmasıdır. Unutmak tamamlanmış bir eylem olmaktan çok devam eden bir süreç haline gelir. Hatırlama ise bir geri kazanımdan ziyade kaybolmak üzere olanın son anda yakalanmasıdır. Bu yüzden romanda geçmiş bir arşiv gibi açılmaz sisin içindeki görüntüler gibi belirir. Metin geçmişini bir kez anlatıp kapatma eğiliminde değildir. Amaç gerçeği tek seferde aydınlatmak değil unutilmuş olanın nasıl saklandığını ve nasıl geri sızdığını göstermektir. Böylelikle unutilan geçmiş metinde bir boşluk değil sürekli geri çağırın bir çekim alanı olur.

Bu çekim alanının en net ifadesi “hakikatin saklı kalmaması” fikridir. Anlatıcı unutmanın kalıcı bir kapanış değil geçici bir perde olduğunu vurgularken şu cümleyi kurar. “Ama hiçbir hakikat sonsuza kadar saklı kalamıyor. Bir rüya olmasını umarak kendime unutturduğlarım bu gece yeniden hortlayıverdi işte!” (Yıldırım, s.291) Bu cümle, unutilan geçmişin romanda nasıl işlediğini açıklar. Geçmiş görünürde kaybolrsa bile anlatının bir yerinde geri dönmenin yolunu

bulur. Böylece döngüsel zaman sadece tekrar hissi yaratan bir tercih olmaktan çıkar. Anlatıcı aynı düşünceyi daha da somutlaştırır, unutilan geçmişin gerçekte yok olmadığını yalnızca ertelendiğini gösterir. Unutma ebedi bir kapanış sağlamaz tersine geri dönüşün koşullarını hazırlar. Unutulmuş olan uygun bir şekilde yeniden şimdiye taşınır ve şimdiyi yeniden düzenler. Bu hareket, karakterin geçmişe dönmek istemesiyle başlamaz geçmişin kendisinin karaktere dönmesiyle başlar.

Romanda unutilan geçmişte ayrıntılar silinir fakat o geçmişin etkisi şimdiki zamanda sürer. Anlatıcı bazı sabahlar beliren duyguyu tarif ederken “hatırlamasam dahi onu görmüş olduğumu anlıyorum” (Yıldırım, s.58) der. Bu cümle unutmanın yokluk değil iz bırakma biçimi olduğunu açığa çıkarır. İçerik silinmiş gibi görünür fakat etki sürer. Bu etki şimdiki zamanda açıklanamayan bir kırılma üretir ve karakteri aynı noktaya tekrar tekrar yaklaştırır. Anlatı ilerledikçe yeni bir şeye ulaşmaktan çok zaten orada olan ama görünmeyen bir şeye yaklaşır. Bu yüzden unutilan geçmiş romanda yalnızca geriye dönük bir tema değil ilerleyişi belirleyen bir gerilimdir. Anlatı her dönüşte boşluğu yeniden üretir boşlukta yeni bir arayış başlatır.

Unutilan geçmişin işleyişi yalnızca anlatıcının iç dünyasıyla sınırlı kalmaz. Aile içi ilişkiler ve kuşaklar arası aktarım da bu unutma düzenini pekiştirir. Müesser’in Eyüp’ün yazdıklarını okurken fark ettiği dönüşüm unutmanın nasıl birikerek başka bir tona dönüştüğünü gösterir. “Uçucu şakaların yerini hatıraların kederli tortusu almıştı.” (Yıldırım, s.300) Buradaki tortu imgesi yüzeyden silinmiş görünenin dipte kalmaya devam ettiğini anlatır. Unutilan geçmiş, metinde çoğu zaman böyle bir tortu gibi çalışır. Görünmezdir ama ağırlığı vardır. Döngüsel zaman kurgusu da bu ağırlığı belirli aralıklarla yüzeye çıkarır. Eyüp’ün anlatısı şaka ile başlar sonra hatıraya döner. Bu dönüş geçmişin zamana yenik düşmesi değil zaman içinde

yoğunlaşmasıdır. Dolayısıyla romanda unutma her zaman zayıflama olmaz. Hatırlama ortaya çıktığında da geçmiş kederli, rahatsız edici ve düzen bozucu bir içerikle gelir.

Bu noktada unutma etik ve duygusal bir tercih gibi de konumlanır. Müesser'in kardeşinin rüyalarıyla ilgili geliştirdiği tavır unutmayı sadece bir eksiklik olmaktan çıkarır ve bir korunma stratejisi haline getirir. "Bu rüyaların hatırlanmayışının kerametini inanmayı tercih etti." (Yıldırım, s.301) alıntısında "tercih" fiili unutmanın pasif olmadığını vurgular. Hatırlamamak bilinçli olmasa bile aileyi bir arada tutan düzenin parçası haline gelebilir. Fakat bu düzenin bir bedeli vardır. Ertelenen meseleler kapanmak yerine geri gelir. Romanda geçmişin unutulması bir son nokta koymaz sadece bir sonraki dönüş kadar sessizlik yaratır. Döngüsel zaman hissi işte bu sessizliğin sürdürülemezliğinden beslenir.

Sonuç olarak, unutilan geçmiş romanda hem anlatı tekniği hem de tematik yapı açısından merkezi bir rol alır. Karakterlerin hatırlayamaması metnin ilerleyişini durdurmaz aksine metin bu boşlukları geri dönüşlerle, parçalı imgelerle ve aile içi aktarımın izleriyle doldurarak zamanın çizgiselliğini kırar. Unutma ile hafıza arasındaki ilişki karşıt iki kutup gibi değil birbirini etkileyen iki hareket gibi kurulur. Unutilan şey geri dönerek hafızayı kurar. Hafızanın kurulduğu her an da yeni bir unutma ihtiyacını, yeni bir ertelemeyi doğurur. Böylece romanın döngüsel zaman kurgusu geçmişin bitmediğini sadece biçim değiştirerek şimdiye sızdığını, şimdiyi bozduğunu ve yeniden kurduğunu görünür kılar.

SONUÇ

Bu tez, Nermin Yıldırım'ın *Rüyalar Anlatılmaz* romanında döngüsel zaman kurgusunun unutmama ve hafıza arasındaki ilişkiyi nasıl yansıttığını incelemiştir. İncelemenin vardığı temel sonuç, romanın zamanı doğrusal bir ilerleyiş olarak kurmak yerine rüyalar, tekrar eden imgeler ve rüya defteri etrafında sürekli geriye kıvrılan bir hareketle örgütlemesidir. Döngüselliğin bu biçimli hali ise hafızanın katmanlı yapısını görünür kılar. Hatırlanan, bastırılan ve unutilan geçmiş birbirinden kopuk üç alan gibi değil birbirine dönüşen üç hafıza katmanı olarak çalışır. Bu nedenle romanda unutmama yalnızca silinme veya yok olma değildir. Çoğu zaman bastırmanın, ertelenmenin ve dolaylı geri dönüşlerin dili haline gelir. Döngüsel zaman da tam olarak bu dolaylı geri dönüşlerin karşılığı olarak işlev alır.

Hatırlanan geçmiş romanda döngünün sabit noktalarını kurmada işlevseldir. Hatırlanan geçmiş kronolojik bir geri dönüş malzemesi gibi kullanılmaktan çok anlatının tekrar tekrar döndüğü çekirdek sahneler ve cümleler aracılığıyla zamanı sabitler. “Rüyalar anlatılmaz” buyruğu gibi çocuklukta işitilen bir cümlenin yıllar sonra hala anlatıyı yönetmesi hafızanın bazı anları kilitleyip onları bir referans noktası haline getirdiğini gösterir. Bu katmanda hatırlama geçmişini açıklığa kavuşturur gibi görünse de aynı zamanda karakteri belirli düğümlere geri çağırdığı için döngüyü de güçlendirir. Böylece hatırlanan geçmiş anlatının ilerlemesinden çok anlatının yönünü belirleyen bir yol oluşturur.

Bastırılan geçmişin döngüsel zaman kurgusunun motoru olduğu da açıkça görülmektedir. Bastırılan geçmiş içerik olarak hatırlanamadığında bile duygu ve beden üzerinden kendini hissettirir bu da anlatının kesin bilgiyle değil tekrar eden bir rahatsızlıkla hareket etmesine yol açar. Romanda rüyanın içeriğinin silinip duygunun kalması bastırmanın hafızayı yok etmediğini

yalnızca görünürlüğünü değiştirdiğini gösterir. Bastırılan geçmiş, bu yüzden bir kez bulunup özölen bir sır gibi değildir her dönüşte farklı bir parçası belirir. Döngösel zamanın kurulması da bu parçaların hareketiyle gerçekleşir. Geçmiş doğrusal bir geride kalmışlık yerine rüya aracılığıyla tekrar tekrar şimdiye sızar. Bu açıdan roman, rüyanın bilindişıyla ilişkisine dair yaklaşımına zemin hazırlayarak rüyanın anlatı tekniği olarak nasıl işlediğine odaklanır, bastırmanın metindeki biçimsel sonuçlarını öne çıkarır.

Unutulan geçmişin romanda tamamen yok olmuş bir alan olarak değil keşif yoluyla geri kazanılan bir alan olarak temsil edildiği görölmüştür. Unutulan geçmiş, karakterin bilincinden silinmiş gibi görünür ancak anlatı ilerledikçe defter, rüya, çağrışım ve dış uyarılar sayesinde yeniden belirir. Bu süreç, romanda unutmanın kesin bir kapanış olmadığını ve geçici bir koruma olduğunu ortaya koyar. Anlatıcının unutmayı bir “mükafat” gibi adlandırıp defteri bu mükafatı bozan bir eylem olarak görmesi unutmanın yalnızca eksiklik değil aynı zamanda taşıması ağır bir bilgiye karşı savunma, yük olduğunu düşöndürür. “Yaşanmışlar unutulur ama yazılmışlar asla” (Yıldırım, s.291) cümlesi unutulan geçmişin geri dönüşünde yazının nasıl belirleyici olduğunu açıklar. Yazı, geçmişi bir defalık geride bırakılacak bir alan olmaktan çıkarır her okumada yeniden başlayan, yeniden canlanan bir şimdiye dönüştür. Böylece döngösel zaman unutulan geçmişin bulunuşu ile doğrusal bir özöme ulaşmaz. Aksine bulunmuş olan her parça, döngüyü daha da yoğunlaştırır.

Bu tez, üç katmanı bir arada değerlendirdiğinde şu sonuca ulaşır: Romanda hafıza, sadece bilincin tuttuğu anılar değildir. Bastırmanın ürettiği boşlukları, unutmanın bıraktığı duygusal izleri ve yazının sabitlediği tekrarları da içerir. Bu nedenle unutma ve hafıza arasındaki ilişki bir karşıtlık değil ilişkidir. Unutma, hafızayı ortadan kaldırmak yerine onu başka kanallara

yönlendirir. Hafıza da unutulana tamamen geri getirmez çoğu zaman parçalı ve gecikmeli biçimde görünür kılar. Döngüsel zaman kurgusu da bu dolaşımı okura sadece anlatmakla kalmaz yaşatır.

Roman temayı yalnızca içerikte bırakmayıp biçime taşır. Rüya defteri, tekrar eden rüya dili ve parçalı geri dönüşler unutma-hafıza ikilemini soyut bir fikir olmaktan çıkarıp metnin zaman örgüsünün temeli haline getirir. Bu tez, araştırma sorusuna yanıt olarak şunu savunur. *Rüyalar Anlatılmaz*'da döngüsel zaman, geçmişin bitmediğini, unutmanın silmekten çok bastırmak ve ertelemek anlamına gelebildiğini, hafızanın ise hatırlamaktan ibaret olmayıp rüyalar ve yazı yoluyla sürekli yeniden kurulduğunu gözler önünde serer. Bu bağlamda roman, okura yalnızca bir hikaye anlatarak kalmaz, aynı zamanda hatırlamayı, unutmayı ve geçmişle yaşamayı vurgular. Sonuç olarak *Rüyalar Anlatılmaz* romanı hatırlananla unutulananın arasına güvenli bir sınır çekmez, döngüsel zamanla insanın en çok kaçtığı şeyin en inatçı şekilde geri geldiğini ve hafızanın hep bir yerden sızdığını çarpıcı biçimde görünür kılar.

KAYNAKÇA

Yıldırım, N. (2023). *Rüyalar anlatılmaz* (10. baskı). Hep Kitap.

Yılmaz, S. (2012). RÜYA GÜNDELİK HAYAT ve İLETİŞİM. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 11(39), 271-291. <https://izlik.org/JA92EP88GR>